

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
21.06.2021 № 131

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская мова»
для XI класа ўстаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання і выхавання

(базавы ўзровень)

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

ГЛАВА 1

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» (далей — вучэбная праграма) прызначана для вывучэння на базавым узроўні гэтага вучэбнага прадмета ў XI класе ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 35 гадзін (1 гадзіна на тыдзень).

3. **Мэта** навучання беларускай мове на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі (базавы ўзровень) — падагульненне і сістэматызацыя ведаў вучняў пра мову і маўленне, замацаванне і развіццё маўленча-камунікатыўных уменняў і навыкаў, удасканаленне культуры вуснага і пісьмовага маўлення.

4. **Задачы** навучання беларускай мове:

- паглыбіць лінгвістычныя звесткі, цэласнае ўяўленне пра мову як культурна-грамадскую з’яву, гістарычна зменлівую, шматфункцыянальную сістэму, у значнай ступені залежную ад грамадскага жыцця;
- замацаваць і паглыбіць веды вучняў пра тэкст, выпрацаваць уменні аналізаваць, узнаўляць, ствараць і рэдагаваць тэксты;
- удасканаліць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць вучняў, асноўныя агульнавучэбныя ўменні;
- замацаваць і паглыбіць веды і ўменні вучняў па фанетыцы і графіцы, лексіцы і фразеалогіі, марфалогіі і сінтаксісе, стылістыцы беларускай мовы;
- выпрацаваць навык адэкватных камунікатыўных паводзін, адпаведных канкрэтным маўленчым сітуацыям;
- сфарміраваць навык рэпрадуктыўнай і прадуктыўнай маўленчай дзейнасці: асэнсаванага і свядомага чытання, адэкватнага

ўспрымання маўлення на слых, стварэння выказванняў у вуснай і пісьмовай формах;

- развіваць інтэлектуальныя і творчыя здольнасці вучняў, фарміраваць навыкі самастойнай вучэбнай дзейнасці;
- выхоўваць пачуццё адказнасці за слова, адчуванне яго прыгажосці і выразнасці.

5. Рэкамендаваныя формы і метады навучання і выхавання: гутаркі, дыспуты, урокі-камунікацыі, калектыўнае абмеркаванне; лінгвістычныя разборы, складанне падагульняльных схем і табліц, састаўленне алгарытмаў прымянення правіл; выступленні з паведамленнямі на лінгвістычную тэму; напісанне творчых работ, выкананне тэставых работ і г. д. Перавага аддаецца такім відам дзейнасці, якія звязаны з аналізам тэксту, яго перапрацоўкай, а таксама складаннем уласнага тэксту: на аснове прапанаванага (пераказ), на аснове прапанаванага сродкамі іншай мовы (пераклад), на аснове ўласнага вопыту, назіранняў (сачыненне). Арганізуюцца назіранні за чужым і ўласным маўленнем, збор адпаведнага моўнага матэрыялу з наступным яго выкарыстаннем ва ўласнай практычнай маўленчай дзейнасці. Мэтазгодна спалучаць фронтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя формы навучання.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у дадзенай вучэбнай праграме патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў з улікам іх узроставых і індывідуальных асаблівасцей.

6. Спецыфіка выкладання беларускай мовы на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі заключаецца ў тым, што сістэматычны курс беларускай мовы, вывучаны на працягу V—IX класаў, выступае асновай для авалодання мовай на больш высокім узроўні — на ўзроўні культуры вуснага і пісьмовага маўлення, што дазваляе паказаць асаблівасці функцыянавання моўных адзінак у тэксце і навучыць карыстацца мовай у практычнай маўленчай дзейнасці.

У дадзенай вучэбнай праграме прыводзяцца прыкладныя віды дзейнасці і тэматыка творчых работ.

Прыкладныя віды дзейнасці

1. Чытанне (азнаямляльнае, выбарачнае, вывучальнае і інш.) тэкстаў розных тыпаў, стыляў і жанраў.
2. Аналіз тэкстаў розных стыляў, абгрунтаванне мэтазгоднасці выкарыстання ў іх пэўных моўных сродкаў.
3. Напісанне тэзісаў навуковых, навукова-папулярных і публіцыстычных артыкулаў.
4. Напісанне розных відаў навучальных і кантрольных работ (дыктанты, пераказы, пераклады, тэсты і інш.).
5. Напісанне самастойных тэкстаў пэўнага стылю і жанру, тэкстаў на адну тэму ў розных стылях.
6. Рэдагаванне тэкстаў розных стыляў, знаходжанне і выпраўленне маўленчых недахопаў, арфаграфічных, пунктуацыйных і граматычных памылак.
7. Слуханне і аналіз публіцыстычных выступленняў (або фрагментаў).
8. Публічнае выступленне на пэўную тэму перад аўдыторыяй.

Прыкладная тэматыка творчых работ

1. **Беларусь — мая Радзіма**
Дарагія мясціны роднага краю.
Імя на абеліску.
Хатынскі звон днём і ноччу разносіцца па Беларусі.
«Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць» (*А. Ставер*).
2. **Беларускія народныя звычаі і традыцыі**
Кожны народ мае свае святы.
Ноч, калі папараць цвіце.
Талака — звычай узаемадапамогі, перададзены нам ад бацькоў.
3. **Мова, этыка маўленчых зносін і маўленчы этыкет**
«Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі...» (*Ф. Багушэвіч*).
«Слова — радасць, слова — чары...» (*Я. Колас*).
«Калі ласка!» — нашай роднай мовы шчырыя і ветлівыя словы...» (*П. Броўка*).

- 4. Прыгажосць чалавечых узаемаадносін**
Ад пустога звону карысці мала.
«Чалавеку патрэбна не слава...» (*С. Грахоўскі*).
Дзякуй табе, дарагая матуля.
- 5. Кніга адкрывае свет**
Кніга, якая мяне зацікавіла.
Скарбніца народнай мовы.
Мой любімы пісьменнік.
- 6. Музыка (спорт) у маім жыцці**
«І песню родную люблю я...» (*К. Буйло*).
Алімпійскія чэмпіёны — нашы землякі.
- 7. Мой любімы від мастацтва**
Роздум пасля спектакля (канцэрта, кінафільма).
На свеце шмат кніг, скульптур, карцін...
Чым цікавіцца маё пакаленне?
- 8. Мая сям'я і я**
Што я ведаю пра свой род?
«Шчасця большага няма ў зярняці, як на ніве роднай прарастанці...» (*В. Таўлай*).
«Ёсць матчына любоў. Яе не зблытаеш з ніякай» (*Ю. Свірка*).
- 9. Знакамітыя людзі нашай краіны**
Іх юбілеі адзначала ўсё культурнае чалавецтва.
«Кнігі Коласа і Купалы нам калыскай і песняй былі...»
(*П. Броўка*).
- 10. Кнігадрукаванне: гісторыя і сучаснасць**
Беларускі асветнік і першадрукар Францыск Скарына.
Найлепшы памочнік, дарадца.
«Жыве ў вяках беларускае слова...» (*А. Бачыла*).
- 11. Прырода і мы**
Ахоўваць і берагчы прыроду.
Чалавек — гаспадар зямлі?
- 12. Я ў сучасным свеце**
Наш час — эпоха мабільнай сувязі.
Сучаснае аблічча роднага горада (вёскі, раёна...).

ГЛАВА 2

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА. АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

**(35 гадзін на год, 1 гадзіна на тыдзень,
з іх 7 гадзін — на пісьмовыя работы)**

Агульныя звесткі аб мове (1 гадзіна)

Мова і маўленне. Веданне мовы і валоданне мовай.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

- ♦ адрозніваць паняцці мова і маўленне;
- ♦ усведамляць неабходнасць валодання мовай для паспяховай сацыялізацыі і самарэалізацыі;
- ♦ чытаць і аналізаваць тэксты, ствараць на іх аснове ўласныя вусныя і пісьмовыя выказванні.

Стылістыка (2 гадзіны)

Функцыянальныя стылі маўлення. Стылеўтваральныя моўныя сродкі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

- ♦ ведаць сферу выкарыстання, задачы, асноўныя стылёвыя рысы, характэрныя моўныя сродкі гутарковага, мастацкага, навуковага, публіцыстычнага і афіцыйнага стыляў;
- ♦ распазнаваць тэксты розных стыляў маўлення; абгрунтаваць прыналежнасць тэкстаў да пэўнага стылю, выяўляць асаблівасці ўжывання моўных сродкаў у тэкстах розных стыляў і жанраў; удасканальваць тэксты рознай стылістычнай прыналежнасці з мэтай захавання стылёвага адзінства;
- ♦ ствараць самастойныя тэксты рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці;
- ♦ захоўваць нормы маўленчых паводзін у дыялагічным маўленні.

Сінтаксічныя і пунктуацыйныя нормы (28 гадзін, з іх 7 гадзін — на пісьмовыя работы)

Нормы дапасавання і кіравання ў беларускай мове. Правілы сувязі выказніка і дзейніка, выражанага спалучэннем слоў.

Кантрольны дыктант.

Правілы пабудовы сказаў з аднароднымі і адасобленымі членамі, звароткамі, пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, параўнальнымі зваротамі; знакі прыпынку. Правілы ўжывання дзеепрыслоўных і дзеепрыметнікавых зваротаў.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

Правілы пабудовы складаных сказаў (складаназлучаных, складаназалежных, бяззлучнікавых складаных сказаў, складаных сказаў з рознымі відамі сувязі частак); знакі прыпынку.

Кантрольны дыктант.

Знакі прыпынку ў канструкцыях з чужой мовай.

Кантрольная тэставая работа.

Ужыванне складаных сінтаксічных канструкцый у тэкстах розных тыпаў, стыляў і жанраў.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

- ◆ ведаць сінтаксічныя і пунктуацыйныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- ◆ знаходзіць і выпраўляць сінтаксічныя і пунктуацыйныя памылкі ў чужым і ўласным маўленні;
- ◆ захоўваць сінтаксічныя і пунктуацыйныя нормы ў маўленні;
- ◆ карыстацца даведнікамі па сінтаксісе і пунктуацыі беларускай мовы.
- ◆ рабіць падрабязны пераказ тэксту.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага (2 гадзіны)

Маўленчыя зносіны і маўленчы этыкет. Нормы сучаснай беларускай мовы; памылкі, выкліканыя іх парушэннем.

Рэзервовыя гадзіны (2 гадзіны)